

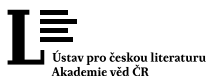
Židovské varhany
Opožděné slasti

**Ludwig
Winder**

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Při práci na publikaci byly využity bibliografické zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Překlad Ingeborg Fialová-Fürstová a Jan Budňák
Komentář Jan Budňák a Ingeborg Fialová-Fürstová
Vědecká redakce Václav Petrbok
Redakce překladu Jan Budňák a Lukáš Motýčka

Translation © Ingeborg Fialová-Fürstová, Jan Budňák, 2025
Editor © Jan Budňák, 2025
Commentary © Jan Budňák, Ingeborg Fialová-Fürstová, 2025

Cover art © Židovské muzeum v Praze, 2025
© Nadační fond Česká knižnice, 2025
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2025
© Host — vydavatelství, s. r. o., 2025
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-3124-0 (PDF)
ISBN 978-80-275-3125-7 (ePUB)
ISBN 978-80-275-3126-4 (MobiPocket)

ŽIDOVSKÉ VARHANY

První kapitola

Wolf Wolf, služebník Boží, postřehl těhotenství své ženy až v sedmém měsíci. Nikdy ho nenapadlo ji pozorovat. Talmud bránil učiteli Talmudu, pravnukovi, vnukovi a synovi slavných moravských talmudistů, aby se těšil pohledem na svou ženu Charlottu, aby očima sál zářivou barvu její tváře, aby vzal do rukou její pevná skvoucí ňadra, aby obdivoval chůzi jejích dlouhých štíhlých nohou.

Ženě to nevadilo. Jednou — v prvním roce manželství — se dala svést přítelkyněmi, aby zašla k fotografovi, podívala se do velkého omamného zrcadla. Paruka, kterou jako zbožná židovka musela nosit, letěla na zem, vlasy obovlály její žhnoucí tváře, ústa se počala koketně usmívat. Za dva dny přinesl fotograf obrázky domů. Wolf Wolf vztekle dupal, mocně řval, obrázky roztrhal. Lotta zachránila jen jeden, schovala si ho. Od té doby už nebylo nic než zbožnost. Wolf, učitel náboženství, rabín, správce matrik, kantor a košer řezník, vyučoval už od šesti ráno; ve zpustlých síních staré školy se chvěly bité děti, vyjasňoval a rozjasňoval se tam Talmud a midraš. Každý den v osm ráno stál Wolf na jatkách, ostrý nůž v ruce, s rituální bezcitností podřezával krky křičícím husám, slepicím a holubům, házel mrtvá zvířata obloukem ke zdi, otíral si krev o rukáv. Pak pokračoval ve studiu Talmudu a lekal se, když mu to činilo potěšení, neboť věřil, že zbožností, která se mění v radost,

špatně slouží svému Bohu. Při každém šabatě se shromažďovali muži obce k vysilujícímu boji nad nějakým místem v Talmudu; když se rozum dost vyběsnil, pozvedl Wolf hlas, sdělil všem svůj výklad, došel uznání, lekal se ho. Buď pokorný, ty nejmenší z nejmenších, šeptalo jeho srdce.

Ale žena se před ním chvěla, chvěly se před ním děti. Strašný byl jeho pohled. V očích mu bylo lze číst: oko za oko, zub za zub. Ať je z tebe pickepures, ať tě pohltí země, klel, když některý z chlapců odpovídal zmateně. To bylo pro osmileté, desetileté, dvanáctileté žáky nelítostné slovo kata, jež je budilo ze spaní.

Předseda obce Josef Blum, bohatý zahaleč, chytil jednoho dne talmudistu Wolfa za knoflík kabátu a vlídně se ho optal, kdy že se čeká ta radostná událost. Nebeská modř se zřítíla Wolfovi na hlavu, nebeská bán se zmenšila do přiléhavé kukly, jež se mu položila kolem uší, proměnila se v ohlušující zvon a nesnesitelně lomozila. Pospíšil za Lottou, významným pohledem prozkoumal zaoblení jejího těla, dojatě jí stiskl ruku. Pyšně zazářily její oči, řekla: „Za dva měsíce, dá-li Bůh.“ Dvakrát přešel Wolf rukou něžně po napjatém břiše své ženy, pak se začervenál a odvrátil se, už ani slabikou se o události nezmínil, až do porodu.

Ale v synagoze se nad důležitými místy v Talmudu musel mnohdy zarazit a přemýšlet o očekávaném dítěti, hluboce otřesený Boží dobrotou, která mu po osmi letech bezdětného manželství hodlá dopřát toto nečekané štěstí. Žáci mu s drzou důvěrností hleděli do očí, zmaten a rozzloben tloukl ukazovákem do velkých žlutých foliantů. Ale nic to nepomáhalo, dítě bylo všude. Ve své studovně, osvobozen od žáků, pracoval hlavou, rukama, nohama, mumlání se střídalo s hlasitým voláním, tělo se kymácelo dopředu a dozadu, doleva a doprava, nedbal na čas jídla, času se nedostávalo, jedna hádanka ze svatých knih byla vyřešena, deset dalších povstalo, stály tu výhruzně, nevyhnutelně, žádaly si celého muže stejně jako Bůh sám. Nikdy předtím si Wolf nedopřál odpočinku, nyní vznikaly pauzy. Jedno hebrejské písmeno mu připomínalo kolébku, jedno bylo široké a kulaté jako kojící mateřský prs, táhlé Á bylo dětskou písničkou. Při studiu se

mu už nezjevovali předkové, aby s nimi mohl disputovat, papír šustil beze smyslu, náhle byl svět z masa a krve.

O jednom šabatě začaly porodní bolesti. Wolf přivedl porodní bábu a spěchal do domu talmudských učenců, do bejt midraš, o sedm domů dál. Stále měl pocit, že slyší křik rodičky, obec ho ale slyšela modlit se, jak se ještě nikdy nemodlil. Modlit se proti dítěti, které mu mělo všechno vzít: moudrost, rozvážnost, důvtip, autoritu, mistrovství; modlit se za dítě, které mu mělo všechno dát: pozemské štěstí. Přátelé chtěli hodinu zkrátit, přesunout disputaci na jindy, on ale domýšlel do konce, co bylo třeba do konce domyslet, konečně zlomil odpor nejsložitějšího místa, jasně a nepochybnitelně vysvětlil smysl a ráz kapitoly od prvního do posledního písmene.

Až pak šel domů. Už byl večer, v domě křičelo dítě, rodička se usmívala, narodil se chlapec.

Modré nedělní ráno vrhalo zlatavé světlo na malou dětskou tvář, na velký mateřský prs. Wolf se odvrátil, vyřítit se ven. Židovská ulička páchla po vyčiněné kůži, kořalce a masu, každý z těch zápachů obklopoval muže, kteří stáli před svými krámkami a volali „mazel tov“. Wolf chladně kývl každému gratulantovi na znamení díků, u žádné ho se nezastavil. S údivem obec sledovala, jak Wolf neohrabanými, tápavými, širokými kroky prochází křesťanskou branou. Křesťanské děti se mu posmívaly: „Židák, židák!“ Na náměstí to vonělo kadidlem, hřměly zvony, šlo procesí bílo-zlatých kněží s červenými prapory; selky v krátkých širokých sukních a vysokých úzkých holínkách kroužily kolem kostela. Wolf už nekrácel, běžel, trýznil své vzdorující tučné tělo. Konečně byl ten hluk za ním, pole a louky se konejšivě prostíraly až na konec světa. Mezi dvěma poli Wolf ulehl. Na horizontu se blyštěl bod, to byl Přerov. Wolf vstal a lehl si tak, aby ten blyštivý bod neviděl. Nechtěl nic vědět o tom hříšném městě, kde v templu vyhrávají varhany jako k tanci. Po něm chtěli, aby se stal kantorem v templu, kde hrají varhany! Ti přerovští kacíři to po něm chtěli, slibovali dvojitou gázi, vylákali ho tam, přijel, nic netuše, na jednu zahřměly varhany. Vypotácel se ven, předseda přerovské obce za ním, ten hříšník, co nechával k bohoslužbě vyhrávat jako k tanci.

Wolf na to nechtěl myslet, ale najednou to tu bylo, nepochopitelně to tu bylo, v uších to bylo, ze všech luk a polí to znělo, hřmělo to do uší, z uší do srdce, slyšel hrát varhany, varhany hřměly: Syn! Syn! Syn! Něco nepochopitelného ho nutilo, aby hučel, hřměl, zpíval s nimi: Mám syna! Mám syna! Supěl, zacpával si uši rukama, běžel domů, nevrhl pohled ani na matku, ani na dítě, zamkl se v pracovně.

Wolfovi začaly těžké časy. Dítě mu bylo cizí, žena, dosud vždy blízká a přítomná, byla náhle cizí. Měla cizí oči, nerozuměl jejich svitu; stále se jen dívaly dolů na překypující nadra a sající ústa, nic jiného pro ni neexistovalo. Hloupá ženská! reptal Wolf v prvním roce. Hloupá ženská, hloupé děcko! reptal v druhém, reptal v třetím roce. Pomalu tápal zpět k Talmudu, k midraši, často se bušil v prsa: Chotosi! Zhřešil jsem! Ničím mu nebylo žvatlání matky a žvatlání dítěte, nic pro něj neznamenal, když dítě poprvé řeklo „máma“, ničím mu nebyly zvuky prvních dětských krůčků na kamenné podlaze, ničím mu nebyl lidský hlas, který zazněl z rostoucích úst. V místnosti, kde dítě leželo u matky, byl muž zamračený a nedůtklivý, sváril se s Bohem. Chápavý má být jeho syn, chytrý a moudrý, má se stát talmudistou, proč to trvá tak dlouho? Proč musí uplynout patnáct měsíců, než řekne první žvatlavé slovo, dvacet měsíců, než udělá první samostatný krok, a roky, než složí první rozumnou větu? Synové hloupých otců sedí ve škole a čerpají moudrost, překládají první knihu Mojžíšovu, kladou zvědavé otázky, syn obchodníka s kůžemi, syn obchodníka s máslem, syn obchodníka s koňmi; a syn Wolfa Wolfa nemoudří, jen žvatlá.

Matka ale kypěla štěstím, už sebou netrhala, když na ni křičel; byla mírná, když on zuřil, obklopovalo ji tajemné světlo. Když dítě usnulo, když usnul muž, ležela ještě hodinu bdělá, četla básně Heinricha Heina.

Pět let bylo Albertovi, když ho Wolf dychtivě popadl a vlekl k hebrejské škole, malé nožky mu sotva stačily. Bylo léto, z hraběcích zahrad proudila vůně až do židovské uličky. „Bertíku,“ volali na něj bázlivé pětiletí a šestiletí, kteří před templém hráli na babu. Albert nic neviděl, nic neslyšel, byl v otcově sevření strachem bez sebe.

Vyšplhali po rozdrolených schodech, v opuštěném domě strašidelně rostlo ticho, otcovy kroky se tupě rozléhaly. Černá tabule tu stála hrozivě vztyčená, otec zvedl ruku, namaloval na tabuli znak a zakřičel „alef!“, namaloval další znak a zakřičel „bét!“, a znovu alef! a znovu bét!, křída v jeho ruce strašlivě svištěla vzduchem, stále divočeji zněl jeho hlas, bylo to jako hrom a blesk. Albert nic nechápal, jen se stále ptal: „Co se teď stane? Co se teď stane?“ Rozplakal se. Otec se k němu sklonil, nařadil mu, otočil se, klíč zaskřípal v zámku, jeho krok zahřměl po schodech, pak slábl, až ztichl docela. Albert osaměl. S rukama vztaženýma k tabuli stál před tím tajemstvím, s hrůzou se odvrátil, utíkal k zamřížovanému oknu; nikde ani paprsek slunce, zdi stály kolem, vysoké a vážné. Ale teď směl alespoň plakat, ramena se směla chvět ve vzlycích. Konečně slzy přestaly téci, nastalo uklidnění, probudila se zvědavost: úplně nahoře lezl po stropě velmi pomalu obrovský pavouk.

Wolf přiběhl domů zalitý potem, obořil se na Lottu: „Tvůj syn je idiot!“ Žena mu vytrhla klíč z ruky, běžela do školy, kde seděl její syn u okna a pozoroval pavouka na stropě. Matka a syn pomalu kráčeli vstříc slunečnímu jasu, nikdo si už ale nehrál na babu, stokrát opakovala matka synovi: „Neboj se, jsem s tebou.“

„Tvůj syn je idiot!“ slyšela Lotta každý den. „Můj syn je idiot!“ stěžoval si Wolf svým svatým knihám každou hodinu, ráno, v poledne, večer. Naříkal, ptal se a sám si odpovídal: „Ne, ne, ne. Můj syn bude veliký, můj syn bude učený, můj syn bude talmudistou.“ Po roce uměl Albert přečíst a přeložit první knihu Mojžíšovu; stále jistěji promlouval Wolf v osamocené studovně ke svým svatým knihám: „Můj syn bude veliký, můj syn bude učený, můj syn bude talmudistou.“ Ale v synovi rostla hrůza, třásl se před otcem, třásl se před jeho knihami, byly to příšery s dračími zuby, matčiny pohádky v nich ožívaly ve změněné podobě, neblahá proměna, děsivé čáry. Jeho nejoblíbenější pohádkou byla ta o Šípkové Růžence. Ach, jak jí záviděl: sto let jen spát!

Ten rok byl vrávoráním mezi světlem a temnotou; matka byla světlo, otec byl temnota, v otcově přítomnosti světlo zhasínalo. Když

otec odešel, světlo vzplálo, když byl otec na bohoslužbách a dům na půl hodiny v bezpečí, světlo plálo, dobré světlo hořelo v místnosti, světlo matčiných očí, světlo matčiných rukou. Bylo příjemné spočinout v matčině klíně uprostřed toho světla.

Wolf ale toto společenství nestrpěl. Každé slovo útěchy bylo špatné, každé mateřské slovo bylo špatné, ale nejhorší byla světská škola. Psal žádosti, chodil za inspektorem, prosil o zproštění od školní docházky, vše marně. Svého jediného syna musel Wolf přenechat světské škole, kde vyučovali gójové počtům, tělocviku, zpěvu. A to ještě nezvládli ani druhou knihu Mojžíšovu, ještě sto knih museli zvládnout, daleká byla cesta k Talmudu a k midraši. Wolf stál před bělostnou školou, děti zpívaly: „Rozkvétá kraj, přichází máj.“ Wolf viděl svého syna na dvoře při hodinách tělocviku, jak šplhá po tyči — musel to strpět! Ale jen denní hodiny byly ztraceny, noc patřila Wolfovi, noční hodiny musely nahradit, co bylo přes den promarněno; od osmi do jedenácti v noci, od půl páté do půl šesté ráno patřil syn otci. Chlapec se nevzmohl na odpor, vyrůstal pomalu, byl bleďý a bezkrevný, vrůstal do úzké lavice hebrejské školy.

Křeč ducha se projevovala potřebou spánku, „Spáć“, to byla Albertova přezdívková v židovské uličce, „prosím, spát“, to byla jeho jediná modlitba. Když mu bylo deset, odvážil se v půl páté ráno, poté co byl probuzen, poprvé zavřít ještě na chvíli oči, odvážil se nechat otce čekat. Wolf vstoupil do ložnice a řekl podivuhodně mírně: „Vstávej.“ Když se ani příštího rána Albert neprobudil včas, Wolf se vrhl na postel a mlátil chlapce jako smyslů zbavený. Albert vstal, ani hláska mu nepřešla přes rty. Jeho oči ale zlostně plápolaly, plála v nich kletba, odpor, vzpoura.

Dopoledne zašel Wolf k hodináři, koupil budík a postavil ho v noci na zem vedle postele spícího chlapce. V půl páté začal budík vyzvánět. Albert vyletěl z postele, zvonění se na něj valilo ze všech stran, miliony zvonů, požární zvony, zvony děsu, příšery visící ze stropu s obrovskými zvony na krku. Albertova ústa se doširoka rozevřela, dala se do křiku, ječela pronikavě skrze celý dům. Přiběhli rodiče, matka se k němu s pláčem vrhla: „Nekřič, Bertíčku, nekřič, už nekřič...“

Chlapec křičel dál, věděl, že křičí, ale nemohl přestat; až ochraptělost po hodině uvolnila křech.

Wolf odešel do studovny, zahalil se do modlitebního pláště a modlil se. Lotta vstoupila a strhla mu plášť z těla. Neřekla ani slovo, ale Wolf rozuměl, přikrčil se v rohu, a jako by stál před neúprosným tribunálem, vyhrkl: „To já ne! Já ne!...“ — „A kdo tedy?“ zeptala se žena. Muž se zhroutil, lezl po kolenou, bil se do hrudi. Žena odešla, tiše za sebou zavřela dveře.

Wolfův dům mlčel, jako by tu ležel nebožtík, pak zase začal křičet ten šilený hlas až do ochraptění, pak zmlkl. Jako dům, v němž leží nebožtík, byl Wolfův dům až do ponurého večera; pak přišel lékař.

„Jdi,“ řekl Albertovi a otevřel dveře pokoje, otevřel domovní dveře, „jdi, chlapče.“ Albert stál v osvětlené chodbě, ze zdí to proudilo, ze stropu se to valilo, podivné obrovité postavy proudily dolů, podivné obrovité postavy se kymácely podél stěn, zvony se hou-paly. Protáhlé zavytí, jako když skučí pes. Albert neudělal ani krok, stál v osvětlené chodbě a vyl. Lékař mu podal ruku, šli spolu. Jít ruku v ruce je dobré, jen ne sám! Velká ruka ho dovedla zpět, rodiče tu stáli a plakali.

„Klaustrofobie,“ řekl lékař. Dovedl dítě k posteli, okamžitě usnulo.

Wolf stál před přísným soudcem, který neměl slitování. „To dítě je strašně zřízené, prohřešil jste se na něm, vypověděly mu nervy, tělo i duch se zhroutily z přílišné námahy. Dítě potřebuje klid, porozumění, laskavost. To vše chybělo.“

Rodiče stáli zdrceni, matčin pohled úpěnlivě prosil, tu lékař řekl: „Za dva měsíce může být všechno zase v pořádku.“

Kolem lůžka nemocného řinčely zvony. Po týdnů bylo ale rozhodnuto o Albertově záchraně. Postel byla přesunuta k oknu, v pokoji bylo světleji, svět se rozjasnil. Albert si směl něco přát. První přání: nemuset vidět otce! Druhé přání: odstranit závěs z okna! Modré nebe se vedralo dovnitř, jindy ponurá zeď byla náhle přívětivější. Třetí přání: pryč s knihami! Matka koupila fotbalový míč, položila ho na peřinu, svět kulatý jako balon radostně poskočil, první hračka dětství. Začal život ruku v ruce: matka vedla dítě, podruhé

se Albert učil chodit, pomalu se vytrácela hrůza, pomalu chápalo srdce — vdechlo, vydechlo — omamnost svobody.

Po dvou měsících stál Wolf před lékařem; jedno oko se krčilo, druhé oko požadovalo. Lékař pravil přísně: „Váš syn je zase zdrav, jeho další vývoj závisí na vás.“

Wolf se zamkl v pracovně, úpěnlivě prosil Boha o radu, ptal se svatých knih a četl: „A Bůh zkoušel Abrahama. Řekl mu: Abraham! Ten odpověděl: Tu jsem! A Bůh řekl: Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi s ním do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím.“

Ta slova mluví o něm, pochopil Wolf a pokorně se poklonil. Lékař nebyl andělem Božím, který by volal: „Nevztáhneš ruku na chlapce a nebudeš mu škodit!“ Byl to jen bezbožník, který chodil o svatém šabatě se zapáleným doutníkem kolem templu. Přesto byl Wolf nerozhodný, jeho pokora byla nečistá. Co je dobré? Co je špatné? ptal se dnem a nocí, ale Bůh mlčel.

Otec kroužil kolem syna.

Tam, kde si hrají děti, kde skáče fotbalový míč, stál otec rozhořčeně u plotu v dešti sladké akátové vůně a kroužil kolem syna, který se naučil výskat a přestal se učit Talmud a midraš. Syn neviděl, neslyšel otce, který vedl s Bohem spor. Ach, cizí, odcizený synu, jsi dítě ponížení a zklamání, jsi hořký Boží trest! Nezplodil jsem tě ze slabosti těla, pro tebe jsem nastrádal všechnu svou sílu, zbožná a bohabojná je moje pozemská pouť. Jsi-li krev mé krve, maso mého masa, buď také duchem mého ducha, anebo ať mě prokleje Bůh!

Ve stále užších kruzích kroužil otec kolem syna. Konečně zamkl fotbalový míč ve skříni, rozložil před Alberta knihy, položil ruce na jeho hlavu a pronesl požehnání: „Bůh tě uzdravil, Bůh pomůže i dále.“

Syn doširoka rozevřel oči, kovové řinčení opět rozkmitalo vzduch — vtom se ve dveřích objevila matka a zamračila se. Už nebyla tou malou příkrčenou služkou, byla to velká rozkazující vládkyně. Wolf se lekl, uslyšel hlas anděla: „Nevztahuj ruku na chlapce a neškod mu!“ Bylo to tak míněno? Byl žárlivý a horlivý Bůh najed-

nou tak shovívavý? Pokorně předstoupil před ženu, potlačil všechno, co v něm vřelo, promluvil laskavým hlasem: „Nechci ho trápit. Jen hodinu denně ať se učí slovo Boží.“

Žena přikývla, chlapec přikývl, hrůza mu seděla už jen lehce v kostech, ne v srdci: viděl otce, jak se třese.

Druhá kapitola

Pocit štěstí, že unikl otci, byl v Přerově silnější než stesk po domově. I přesto, že nemusel každou noc studovat Talmud, byl uplynulý rok pod otcovým dohledem trýznivý. To, že město leželo ošklivě rozprostřeno na žlutém strništi Hané a že šedivá podzimní obloha a šedivá budova gymnázia byly to jediné, nač se mohl Albert dívat, mu ani v nejmenším nevadilo. I to ošklivé bylo nové, bylo jinak ošklivé než otcův svět, svět hromových slov, svět hořícího keře, který chlapce ještě stále děsil ve snech.

V domě vládl vrchní kantor Samuel Gehorsam, muž, který rád zpíval a křičel. Po ránu křičel, soptil špatnou náladou; manželka bujných vnaď za ním ustrašeně běhala v neforemném županu z pokoje do pokoje, snažila se uhodnout jeho přání a vyptávala se, co poroučí — nic mu nebylo po chuti. V jídelně stál klavír. Po obědě k němu kantor usedl, hrál a zpíval. Albert seděl ve svém úzkém pokojíku a poslouchal, polykal libozvuk, tušení hezcího světa. Když Samuel po ránu křičel, říkal si Albert: Ty ale umíš zpívat a hrát, tvůj křik a tvoje nadávání je jen jednou ze tvých tváří, vůbec ho nevnímám.

Večer býval dům velmi tichý, kantor chodil domů pozdě, mnohdy až po půlnoci, Albert obvykle jeho lomození zaspal. Vedle v pokoji spala žena, postel praskala, pak na ni padlo těžké znavené tělo, byl slyšet už jen tikot hodin a bzučení ticha. Někdy kantor přišel a ozvalo

se plesknutí, pak zařval, něco zanotoval, holínky letěly ke dveřím, žena řekla: „Prosím tě, Sami, probudíš chlapce.“ Pak to plesklo ještě jednou, to jak kantorova ruka poplácala krk, zadek nebo tlustou paži ženy, kantor zahlaholil: „Vyhrál jsem v tarokách.“ Hned nato dům oněměl, uprostřed křiku kantor usnul.

Jednou se Albert v noci probudil, ve vedlejším pokoji to horce dýchalo, postel skřípěla, nerozuměl, zapálil svíčku, ačkoli jindy v noci nesvítil.

Tu se to černě zahemžilo na koberci a pod ním, lezlo to po stěnách nahoru a dolů, velcí a malí švábi přilézali k posteli, lezli od postele ke dveřím, od dveří k posteli. Albert se bál, otřásal se hnusem, ale vedle v pokoji skřípěla postel, horce to dýchalo, neodolatelně ho to pudilo, aby vstal, prošel tím černým hemžením a podíval se klíčovou dírkou. Jediný pohled a byl skokem zpátky v posteli, sfoukl svíčku, zalitý potem ležel, zuby se zařízly do peřiny, nacpal si polštář do pusy. Byla tu hrůza, mučivější než všechna hrůza v otcově domě!

Tu noc nezamhouřil oka.

Příštího rána vstal dříve než ostatní, všichni ještě spali. Se zařvenými očima běžel přes ložnici, důležitá učebnice mu vypadla z tápající ruky, nechal ji ležet, utíkal ven, hnál se mlhavými ulicemi; v městském parku klesl na lavičku. V bílé mlze tu seděl dvě hodiny, ve vzduchu visely končetiny v příšerném propletenci, sápany se po něm jako ohromná chapadla, rozevřely mu ústa, začal zvracet. Mlhou klopýtal do školy, profesor měl krátký plnovous stejně jako vrchní kantor, Albert na něj zíral, byl pokárán, škodolibé pohledy se těšily z trestu pro toho tichého vzorného žáka. Zahanben šel domů, mlha se rozplynula. Před domem mu začalo srdce poplašeně tlouct, na schodech mu pulzovalo v žilách, v krku mu bilo těžké kladivo. Manželé seděli u prostřeného stolu; Albert poprvé uviděl — Ženu. Poprvé její velká rudá ústa, obrovská ňadra těžce spočívající na ubruše. Nutilo ho to podívat se pod stůl, tam ale bílé sukno vše zakrývalo. Pomyslel si: Tam jsou ta roztažená stehna, nemohu je vidět, ale vidím je přece. Dokud budu živ, neuvidím nic jiného.

Po odpoledním vyučování šel zase do parku, ne jako jindy napřed s knihami domů. Mezi druhou a třetí svítilo slunce, teď začal padat první sníh, stromy stály temně, sníh padal stále běleji, za chvíli byla celá lavička zapadaná. Albert se díval na tu bělost. Sněhová pokrývka na lavičce chladila a dělala mu dobře. Ale kolem se to vlnilo, vznikaly pahorky a údolí, vždycky bílý pahorek a bílé údolí, bílá řadla byla všude, velká dýchající řadla. Na konci aleje stály dvě srostlé jedle, minutu po minutě se k sobě stále více přibližovaly, obrovské chlupaté mužské nohy se tyčily a skláněly nad těmi řadly. Albert zavřel oči. Hlídač jím zatřásl, snil sotva pět minut, teď šel domů jako pronásledovaný zločinec.

Žena seděla u kamen a pletla. Albert se plaše podíval na její hrubé, rozpíchané ruce, na nehezskou neforemnou postavu v šedém županu; klíčovou dírkou viděl její tupě zírající oči, unaven klesl na židli.

V noci čekal. Nemělo smysl snažit se usnout, seděl vzpřímený v posteli a čekal. Krátce po něm šla spát žena, postel zaskřípěla, pak do ní padlo těžké unavené tělo. Za křečovitě stisknutými víčky viděl Albert pletací jehlice, neforemnou postavu v šedém županu, tupý pohled: to bylo uklidňující. Pak ale hodiny tikaly čím dál hlasitěji, šedý župan spadl na zem, bíle se to zablýsklo, čím dál bděleji viděl Albert bílé blyškání, tak plynuly hodiny. Po půlnoci přišel domů kantor, holínky letěly ke dveřím. „Vyhráls?“ zeptala se žena; muž neodpověděl, jen bručel, hned nato vše usnulo. Albert klesl do polštářů, vydechl, chvíli ještě naslouchal, pak usnul také.

Probudil se až v půl osmé, vyskočil z postele, cesta do školy byla dlouhá, věděl, že přijde pozdě. Vousatý profesor se na opozdilce výsměšně podíval, vzal třídní knihu, hlasitě sám sobě diktoval: „Wolf se opozdil o deset minut.“ Pak zvolal: „Domácí úkol, Wolfe!“ Albert zíral na bradku, nějaký hlas mu zezadu napovídal. Albert opakoval, docela to ušlo. „Sednout,“ řekl profesor. Albert se posadil, otočil se: to Berthold Alter mu napovídal. Dosud se mnou ještě nikdy nepromluvil, proč mi teď pomáhá? pomyslel si Albert.

O přestávce ho Berthold oslovil: „Pojď odpoledne se mnou, Wolfe.“

Přepychově si Alter bydlel v Palackého ulici. Do domu vešli beze slova, nikdo tu nebyl, rodiče odjeli, služby měly volno. Alter ještě stále mlčel, Albert byl zaražený, nechtěl mlčení přerušit, kromě toho tu bylo mnoho věcí k vidění: klavír, černý a blýskavý, krásné obrazy, netušená nádhera. „Čaj?“ zeptal se Alter a postavil stříbrný samovar na červený sametový ubrus. Vroucí voda konejšivě zpívala.

Berthold, skloněný nad samovarem, se jen tak mimochodem zeptal: „Kolik ti je?“ — „Jedenáct,“ zašeptal Albert. Ten druhý blahosklonně pokýval hlavou: „Malé štěně. Mně je skoro třináct, jednou jsem popadl.“

Pili čaj z modrých šálků z tenkého porcelánu. Najednou Berthold vybafl: „Tmavé kruhy pod očima, to je jasné znamení.“ Albert postavil šálek prudce na stůl: Co ten může vědět? Jak to může vědět? Konečně už nezbyla ani kapka čaje, Berthold odvedl zaraženého Alberta ke gauči, pohodlně se rozvalil a věcně se zeptal: „Jak dlouho už to děláš?“ Po krátké odmlce dodal: „Ve dvou je to lepší. Pojďme se spřátelit.“

Albert nechápavě postával, a tak ho Alter hrubě popadl a chtěl ho stáhnout k sobě. Albert viděl, jak mu zaplály oči, jak mu tělem projela křeč, jak v extázi zapomněl na toho druhého. Stál jako zkašenělý; strnulost trvala ale sotva minutu, pak vyrazil ke dveřím, vyběhl na ulici, zůstal stát před domem, třásl se. To je příliš, příliš, musím zemřít! pomyslel si. Pln zoufalství pohlédl na svou ruku, kterou Alter před chvílí křečovitě tiskl, ta ruka teď byla jako odporné velké zvíře, hnusná jako krysa. Jistě se mi změnil i obličej, všichni lidé se na mě dívají. Můj obličej je hnusné velké zvíře, musím sebrat odvalu a podívat se na něj. Stál před obchodem s pánskou konfekcí, velká výkladní skříň zářila elektrickým světlem, podíval se do ní: byl to jeho obličej, trochu zarudlý, ale žádná proměna na něm nebyla patrná, podoba zůstala beze změny. Položil na sklo ruku, chlad jím blahodárně projel, ruka byla zase ruka. Musel jsem blouznit, pomyslel si a ulevilo se mu, v čaji byl jistě rum, byl jsem opilý. „Uhni kousek,“ řekl najednou hlas vedle něho; příručí z obchodu, sotva starší než

Berthold Alter, otevřel prudkým pohybem výkladní skříň, vyňal z ní kravatu, výklad zase zavřel a zmizel v obchodě. Tenhle je čistý, pomyslel Albert, všichni jsou čistí, člověk jen nesmí mít nečisté myšlenky, nesmí na ně mít čas. Plný odhodlání se vrátil do Alterova domu pro zapomenuté učebnice. Ležely na stole hned v prvním pokoji, chtěl nezpozorován zavřít dveře, ale Berthold ho uslyšel. „Hlupáku!“ smál se. Albert se vyřítíl ven.

Doma ve svém pokoji se pak učil hodinu a půl. Všechny úkoly už měl napsané, předepsané penzum uměl zpaměti a stále ještě před ním ležel celý nekonečný večer. Sáhl po hebrejských knihách, otec mu zadal úkoly z Talmudu, o Vánocích měla být zkouška, neudělal ještě nic. „Naplň mě svým duchem, můj Bože,“ řekl Albert nahlas — a tu mrtvé slovo ožilo, Talmud se stal velkým sálem plným moudrosti se stropem pokrytým hvězdami. Jako posedlý pracoval Albert hlavou, rukama, nohama, mumlání se střídalo s hlasitým voláním, tělo se kymácelo dopředu a dozadu, doleva a doprava, času se nedostávalo, jedna hádanka ze svatých knih byla vyřešena, deset dalších povstalo, stály tu výhružně, nevyhnutelně. Na stole stála večere, Albert se jí ani nedotkl. K smrti vyčerpán usnul.

O Vánocích jel domů. Otec se s ním zamkl v pracovně, deset prázdninových dní bylo deset dní tortury. Otec zapomněl na všechna varování, rozhodně kladl otázky a požadavky, všechny musely být splněny, jinak by to bylo hanobení Božího jména. To, že syn studoval v Přerově, byl ústupek. Obec vše hradila, námitky by nemohl zdůvodnit. „Nechoď v Přerově do templu, choď do bejt midraš,“ nabádal ho otec, „vrchní kantor není zbožný muž, nemluv s ním, nemluv s nikým, mluv jen s Talmudem, to ti stačí na celý život.“

V těch vánočních dnech se Albert s konečnou platností odpoutal od otce i od matky, žili si svůj život, nemohli mu pomoci, žili v jiném světě, ve světě starých lidí. „Kolik je ti, matko?“ zeptal se, když ho doprovázela na nádraží. „Čtyřicet,“ řekla. To není pravda, pomyslel si, je jí sto let, je jí tisíc let, tisíc let leží mezi mnou a jí. „Nechceš se mi s něčím svěřit, synku?“ zeptala se, když ho na rozloučenou políbila. Řekl ne, protože věděl, že mu není pomoci. Ale když už seděl ve vlaku

a vykláněl se z okénka, řekl, co se deset dní říci styděl: „Matko, rád bych se přestěhoval, nechci už bydlet u vrchního kantora.“ — „Ale proč, dítě, to přece nejde,“ divila se matka. „Ano, vím, že to nejde,“ řekl a ustoupil dozadu, vlak se dal do pohybu.

Zpátky v Přerově cítil, že jistota, kterou si od Boha koupil vyčerpávajícím studiem Talmudu, mizí; Bůh zřejmě přemítal, jestli má splátky žádat denně. Unavený usínal Albert kolem deváté, o půlnoci se budil, jeho sluch byl nepřírozeně ostrý. I kdyby to vůbec nebylo slyšet, věděl, že vedle vrže postel, horce to dýchá. Dokonce i ve škole, uprostřed vyučování, v hodině tělocviku, na cestě domů, všude tu byl ten démon, lechtal, píchal, pátil trýzněného. Konečně Albert podlehl.

Večer a ráno ležel horečnatě v posteli, démon mu vedl ruku; poklesl do nejhlubší temnoty, projížděly jím nekonečně silné výboje žhavosti a chladu, démon mu vedl ruku. Nemohl se už podívat do očí nikomu, každý jistě věděl o jeho hanbě, každý se mu vyhýbal. Dobře mě znáte, spravedliví soudci! myslel si, jsem špína, patřím temnotě, vy ale žijete vysoko ve světle, čistýma rukama svíráte čistý svět. Všichni lidé byli vysocí soudci, kteří vyslovovali ortel zatracení a s hnusem se odvraceli.

V létě o prázdninách už tím obávaným zničujícím soudcem nebyl otec, nýbrž matka. Nyní se ona na něj dívala tím velkým zničujícím pohledem. Jednou promluví, děsil se Albert, její něžný hlas pronese slovo a to mě zabije. Řekni to, řekni to konečně, prosil každé ráno, když vstával, proč ještě váháš, proč oddaluješ popravu, proč mě tak strašně trápíš? Podbízel se otci. Otec se vůbec nezměnil, neviděl nic než svaté knihy, nevyžadoval víc, než aby se Albert podrobil, bezpodmínečně podrobil. Když byl syn ochoten dát se nekonečně mučit, dokonce občas pochvalně kývl hlavou. Kýval hlavou a děkoval Bohu: Můj syn je duch z mého ducha.

Po prázdninách, snad aby klesl ještě hlouběji, aby se poskrvnil ještě důkladněji, oslovil Albert svůdce Bertholda Altera. Předtím se jeden druhému celé měsíce vyhýbali. Teď za ním Albert běžel, před přepychovým domem v Palackého ulici mu vše přiznal, že je stejně pošpiněný, zachvácený, poskrvněný jako on. Berthold ale

podávanou ruku nepřijal, nýbrž se nafoukl do obrovských rozměrů a pyšně mávl rukou: „Překonané dětské nemoci. To už mám dávno za sebou.“ Vzal zahanbeného Alberta do otcovy pracovny, otevřel nějakou knihu, ukázal prstem na červeně podtržené místo, Albert četl, co ho čeká: vysychání míchy, úplné zhroupení, pomalé odumírání těla, nakonec bolestivá smrt. Ten starší se jen škodolibě šklebil. „Není záchrany?“ hlesl Albert. Berthold zmáčkl nějaký knoflík, objevila se komorná. Mladý pán ji objal a triumfálně pohlédl na zničeného Alberta. Ten se vyřítil ven do žlutého říjnového večera.

Vysychání míchy, úplné zhroupení, pomalé odumírání těla, nakonec bolestivá smrt: to vše je ještě málo! Být vysmíván jako vyvrhel: to vše je ještě málo! Být přistižen celou třídou, jak nečistě sní, být vystaven jako odstrašující příklad mládeži celého města: to vše je ještě málo! Musí nastat ještě větší hrůza, ještě strašnější prokletí, ještě hlubší ponížení. Všechno, to všechno mě postihne, ve smutečném hábitu bude za mě otec sedět šive, matka na mě plivne, to všechno mě potká. Drze a výsměšně se teď Albert díval lidem do tváří: jak ctnostně krácejí svou cestou, jak soucitně září jejich obličej, když věnují žebrákovi pěník; ale nikdo z nich nepomůže, když se člověk topí ve vlastní špině. Ani Bůh nepomůže. Dal vyrůst travě a bylinám, stromům, které nesou ovoce, rozsvítil světla na nebeské báni, stvořil mořské příšery, zachránil v arše Noemově i nečistá zvířata, stará se o svůj stůl, svůj oltář, své svaté náčiní, svícen, stůl k zápalným obětem, o roucha kněží, o vonné masti a kadidlo v templu se stará, ale o ten mor, kterým na mě udeřil, o ten se nestará, o ten puch, v nějž mě proměnil, o ten se nestará!

Ale útěcha přece přišla: Albert zpozoroval, že má spolutrpící. Tvořili ve třídě skupinku, jíž se posmívala skupinka druhá, jejímž vůdcem byl Berthold Alter. Mezi oběma skupinami stál Albert Wolf. Věděl, ke které skupině patří, ale jeho vzdáleným, nedosažitelným cílem bylo patřit k té druhé.

Bylo mu šestnáct, když se o to poprvé pokusil. Narazil na odpor. Řeči, jež podivně páchly, fotografie tak odporné, že si musel odplivnout. Ale přece si je koupil nebo je ukradl, protože si myslel: To mě

zachrání. Šel s ostatními do vykřičené uličky, jímaly ho závratě při pohledu na řadra odhalující se v oknech. Bylo to mučivé, krást se vždycky vzadu za ostatními jako zbabělec; jeho oči neviděly nic než plameny, plameny za okny, domy v plamenech, ulice v plamenech. Ale nevadilo mu, že se mu ostatní posmívají, myslel si jen: To mě zachrání.

Jednou se konečně do důvěrně známé vykřičené uličky vydal sám. Klepaly na okenní tabulky, ve všech oknech to plápolalo rudě a bíle, rudě a bílé jazyky ohně se k němu plazily ze všech oken, stál ve velké ohnivé bouři. S chvějícími se koleny zaklepal na jedny dveře, otevřelo mu drobné plavovlasé děvče, bílé šaty, modrá stuha, lehlo si, vztáhlo k němu ruce. Stál bezmocně s třesoucími se koleny, nic neviděl, nic neslyšel, jako v mdlobách se svalil. Když se probral, viděl, že leží vedle ní. Jedla pomeranč. Pak vyskočila: „Nemůžu takhle mařit čas, dej sem peníze a přijď jindy, třeba ti to příště půjde.“

Albert šel k Bečvě. Voda tekla toho večera šedě a kalně. Za řekou leželo město jako přilepené na hanácké rovině, prknu natřeném zelenou barvou jara. Břehy začaly vonět. Albert se svalil na zem do bláta, skoro v něm nebylo života. Ještě krok, pomyslel si, ještě jediný krok a pak klid a věčný spánek. Všechno se utopí se mnou: to horké dýchání, ta vzrající postel, to děvče, děvče, děvče — vtom vyskočil. Řeka najednou hučela jako ve varu, celý svět byl ve varu. Albert se rozběhl do města, hnal se Palackého ulicí, vrhl se Bertholdu Alterovi, tomu nenáviděnému chlubilovi, do náruče: „Jsem ztracen.“ Z úst mu plynul vodopád pěnivých slov, Berthold konečně pochopil. Vtlačil Alberta do křesla, s vážnou tváří si k němu přisedl, přátelsky ho oslovil, povýšenost byla pryč.

„Nic není ztraceno. Že se to jednou nepovedlo, ještě nic nedokazuje.“

„Opravdu?“ Albert vyskočil. „Tobě se to taky stalo?“

„Taky.“

„Opravdu?“

„Čestné slovo.“

Domů se šlo lehce. Zítra, zítra, zítra... To slovo mu znělo do spánku útěšně jako sborový zpěv. Konečně byl den. Konečně bylo poledne.

Odhodlaně jako vrah vešel do vykřičené uličky. Už ho nebrzdil žádný stud. Před všemi lidmi tam zabočil pevně rozhodnut. Vešel hned do prvního domu. Dveře byly otevřené, v předsíni klečela na zemi mohutná žena, po podlaze svištěl kartáč, kbelík s vodou stál vedle ní. Albert viděl všechno absolutně jasně, široký rozmach červených paží, mohutná stehna, širokou žlutou šíji. To obrovské zvíře se převálilo přes práh, pak konečně vstalo.

„Napřed peníze,“ drsný hlas zaduněl jako varhany.

Dal té obávané obludě připravené peníze, stála teď proti němu, pach jejího potu ho opájel. Položila ho do postele jako kojence. Tentokrát mi neunikneš, jekal mezi zuby, tentokrát mi neunikneš — nebo tě zabiju a pak sebe, tentokrát mi neunikneš.

„Vstaň,“ zahřměla, „vždyť jsi opilý.“

Prsty v křeči hledaly: Kde je nějaký nůž, chci ji zabít! Pak klesl jako před katem a jekal: „Nejsem opilý, nejsem opilý, dám ti všechno, co mám, když mi uvěříš.“

Hodil před ni na zem všechny peníze, které si měsíce spořil.

„Tak dobře.“ Košile letěla do kouta, jeho ústa zasténala, divoké zvíře zasténalo, omilostněný, spasený člověk.

Svět byl najednou nekonečně rozevřen.

Místo do školy šel na plovárnu. Ve vodě se ho zmocnil závratný pocit štěstí: bylo z něj snato prokletí, konečně byl vysvobozen. Stahoval ze sebe kůže jako had, jedna kůže po druhé z něho padala, bolavá kůže, poraněná ve špinavých snech. V zrcadle viděl obličej spokojeného mladého muže, karikatura hrudi se zálibně dmula, hubený krk se toužebně otáčel k oknu za světlem, venku kvetl bílý jarní strom, za mléčným sklem se svěží zeleň vystavovala slunečním paprskům. Nikdy jsem to neviděl, pomyslel si, plovárna pro mě byla vždycky peklo, šplouchání vody vedle v kabinkách mě vždycky rozčilovalo, musel jsem myslet na nahé ženy, teď poprvé vidím sám sebe.

Vrchní kantor byl v kavárně. Albert si doma sedl ke klavíru, poprvé v životě se dal do zpěvu. S údivem vešla kantorova žena. „Nejsi mešuge?“ smála se, on jen šťastně přikývl, nerušila ho, vůbec ji nevnímal. Pomyslel si: hodná stará ženská. Hebrejské knihy pohrbil

v kufru, byly to kusy zlé minulosti. Sedl si na ten kufr. Teď začínám růst, říkal si. Pokoj kolem něho se točil, seděl v centru všeho toho víření. Ještě večer tu tak seděl a přemýšlel, kolem něj nekonečně rotovala minulost, seděl v centru světa, teď byl svět stvořen nanovo. Každou chvíli si něco zanotoval, předtím nezpíval nikdy. Vrchní kantor rozrazil dveře, bručel udiveně: „Nejsi mešuge?“ Albert se smál. „Odkdy umíš zpívat?“ zeptal se kantor. „Odedneška.“ V mladíkových očích viděl kantor ten rotující svět. Všechny ventily byly otevřeny, všechny póry se napájely dosytostí, po prvním opojení byl požitek ještě blaživější. Všechno tu teď bylo, příroda i lidé, všechno se ze všeho vydávalo, Albertova paže se po tom všem žádostivě vztahovala, brala a dávala. Dva roky přešly jako letní noc, studium už nebylo těžké, Albert si užíval všeho, co se mu nabízelo: jakési děvče z obchodu mu obětovalo vroucnost první lásky, pak začal být náročnější, rozpoznával rozdíly, zahodil bez přemýšlení malé štěstí, aby mohl ulovit větší. Už jen velmi zřídka, v nejzazších záhybech doširoka rozevřené duše se v něm občas pohnula utlačenost minulých dob, popíraná, obávaná, nenáviděná. Když se to v něm někdy hnulo, vybuchovala v něm nenávisť vůči otci, dědovi, předkům. Po maturitě, když ho otec poslal do Budapešti do rabínského semináře, složil při vynuceném polibku na rozloučenou tajně slavnostní slib: Sem už se nikdy nevrátím. Matce věnoval úsměv díků jako odškodné. Během první hodiny jízdy rychlíkem vyhodil všechny doporučující dopisy talmudským veličinám a vzpomínky na všechno svazující oknem ven.